

1854 m. Zawadzkių spaustuvėje išleistame Varniuose parduodamų knygų kataloge kartu su kitais spaudiniais yra nurodyta 17 leidinių lietuvių kalba.

1858 m. lietuvių kalba buvo išspausdintas kitas šios spaustuvės katalogas – „Knigas žemajstizkas izsduotas kasztu ir spaustuwi Jozapa Zawadzka Vilniuje, o kurias gal kiekvienas pirkti Warniusi Knigiczio to paties Jozapa Zawadzka“. Jame pateiktas visų per 25 metus J. Zawadzkių spaustuvėje išspausdintų lietuviškų knygų sąrašas.

1863 m. pasirodė J. Zawadzkių spaustuvės katalogas („Spis Litewskim dla Ludu wydanych i rozmaitych w języku Żmudzko – Litewskim dla Ludu wydanich nakładem drukiem J. Z.“), kuriame paskelbti šios spaustuvės išleisti lietuviški leidiniai (šis katalogas buvo pridėtas prie lenkiškojo katalogo).

Prie Varnių knygyno veikė ir biblioteka. Jai vadovavo Aleksandras Kobylinskis. Tuo laikotarpiu L. Ivinskio iniciatyva Varniuose buvo įsteigta ir skaitykla. Varnių kunigų seminarija ir kapitula turėjo savo bibliotekas.

Po 1863–1864 m. sukilimo caro valdžia ėmėsi griežtų lietuviškos kultūros persekiojimo priemonių. Uždraudus lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis leidybą ir platinimą, tokius leidinius spausdinti ir platinti Zawadzkaiai nebeturėjo galimybių, todėl 1864 m. Varnių knygynas buvo uždarytas.

Nei prieš tai, nei po lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo Varniuose M. Valančiaus ir kitų žemaičių šviesuolių XIX a. planuota įsteigti spaustuvė veikti nepradėjo. Nebuvo lemta išsipildyti ir jų sumanymui Varniuose pradėti leisti lietuvišką periodinį laikraštį „Pakeleivingas“, kurį redaguoti vyskupas į Varnius buvo pasikvietęs Mykolą Akelaitį.

Naudota literatūra:

1. Girdzijauskas Juozapas, „Žemaičių kultūriniai sambūriai XVI–XIX a.“, *Žemaičių žemė*: <https://zemaitiuzeme.lt/aktualijos/juozas-girdzijauskas-zemaičiu-kultūriniai-sambūriai-xvi-xix-a/>.
2. Meilus Elmantas, „XVII–XVIII a. Varnių gyventojai pagal inventorių duomenis“, *Varniai* [kn. serijos „Žemaičių praeitis“ 4 leidinys], Vilnius, 1996, p. 63.
3. Griškaitė Reda, Šanavičienė Ieva, „Varnių knygyno korespondentai“, *Varniai* [kn. serijos „Žemaičių praeitis“ 4 leidinys], Vilnius, 1996, p. 64–70.
4. LVIA, F. 378, BS. 1833, b. 1055, l. 171.

Juzefo Zawadzkių spaustuvė ir jos leidiniai

Jurgis ŽELVYS

XIX a. ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais nemažai žemaičių autorių knygų buvo išleista Juzefo Zawadzkių spaustuvėje Vilniuje. Ši spaustuvė XIX a. ir XX a. 1–4 deš. buvo žymiausia, ilgiausiai veikusi spaustuvė Lietuvoje ir pagal išleidžiamų knygų kiekį bei jų kokybę lyderiavusi tuometinėje Rusijos imperijoje. Varniuose (Telšių raj.) nuo 1853-ųjų iki lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis uždraudimo 1864 m. veikė Adamo Zawadzkių knygynas. Kokia Zawadzkių ir jų spaustuvės bei kitų jiems priklausiusių įmonių istorija?

Juzefas Zawadzki

Juzefas Zawadzki (Juozapas Zawadzki, lenk. *Józef Zawadzki*, 1781–1838) – spaustuvininkas, Vilniuje 1803–1839 m. veikusios spaustuvės įkūrėjas, knygų leidyklos ir kelių knygynų savininkas, knygų leidėjas bei autorius, su kurio vardu siejama intensyviausia lietuviškos knygos raida XIX amžiuje.

J. Zawadzki gimė 1781 m. kovo 15 d. vakarų Lenkijoje – netoli Poznanės buvusios Kališo vaivadijos Kozmino mieste. Jo tėvas Kasparas Zawadzki 1776 m. ėjo šio miesto burmistro pareigas. Juzefas iš pradžių mokėsi Kozmine, 1796 m. retorikos – Rydzino Pijorų mokykloje, o poligrafinko ir prekybos pagrindų – Vroclave bei Leipcige, 1801 m. jis atliko knyginko praktiką Vroclavo Kono ir Poznanės Kiuno knygynuose. Dirbdamas Leipcige susipažino su Europoje tuo laikotarpiu buvusiu viena pažangiausių Vokietijos spaustuvių darbo ir knygų pardavimo organizacija, vadybos pagrindais, įgijo spaustuvininko praktinių žinių.

1803 m. iš Poznanės jis atvyko į Vilnių ir įsidarbino turtingo pirklio Jano Floriano Bitšo (Bietscho) knygyne. Čia Juzefas, pamatęs, kad knygų spausdi-

limas Lietuvoje yra gerokai apleista veiklos sritis, nutarė pats to imtis ir savo darbu pabandyti parodyti, kaip turėtų veikti šiuolaikinė poligrafijos įmonė.

1803 m. J. Zawadzkiis įkūrė nedidelę spaustu- vę. Yra pagrindo manyti, kad pirmasis joje išspaus- dintas leidinys buvo 1803 m. birželio mėn. dienos šviesą išvydusi lietuvių A. Čeretavičiaus disertaci- ja „De galactirrhoea“, kurioje yra įrašas „Typis Jos. Zawadzki, universitatis typographi“.

1805 m. liepos 1 d. J. Zawadzkiis savo spaustu- vę sujungė su Pijorų kolegijos, kuri veikė Vilniaus uni- versitetui priklausiusiose patalpose, spaustuve.

J. Zawadzkiio spaustu- vė jau pirmaisiais savo veiklos metais daugelio vilniečių dėmesį patraukė naujais darbo metodais, jos savininko vadybiniais gebėjimais. Jo veikla susidomėjo ir 1799–1806 m. Vilnius universiteto rektoriumi dirbęs Jeronimas Strinovskis (1752–1815). Tuo metu Universiteto spaustu- vė buvo ant žlugimo ribos. J. Zawadzkiis nutarė šią spaustu- vę perimti savo žinion. Po trumpų derybų 1805 m. lapkričio 1 d. Universitetas J. Zawadzkiui už 3 tūkst. sidabro rublių pardavė išsimokėtinai (šią sumą reikėjo sumokėti per 10 metų) Universiteto spaustu- vės inventorių. Tais pačiais metais už metinį 300 sidabro rublių J. Zawadzkiis 10-čiai metų išsi- nuomavo Universiteto spaustu- vės patalpas.

Pagal susitarimą su Universitetu J. Zawadzkiis nuomos grynais pinigais nemokėdavo, nes už at- tinkamą sumą kasmet Universitetui išspausdindavo vadovėlių ir kitų leidinių. Tai J. Zawadzkiui sudarė galimybę didinti spaustu- vės gamybos pajėgumus.

Iki 1828 m. J. Zawadzkiio spaustu- vė turėjo išim- tinę teisę spausdinti, iki 1825 m. ir pardavinėti Vil- niaus universiteto leidžiamas knygas (mokslo dar- bus, vadovėlius ir kt.). Universitetas buvo pasilikęs teisę knygų spausdinimą perleisti kitiems spaustu- vinkams, jeigu nebūtų vykdomos sutarties sąlygos.

Investavęs savo turėtas lėšas, pasiskolinęs iš Uni- versiteto ir anuo metu jo globėju buvusio iškilau- valstybės, karinio ir kultūros veikėjo bei mecena- to kunigaikščio Adomo Kazimiero Čartoriskio (1734–1823) pinigų, J. Zawadzkiis įsigijo dvi- jas naujas užsienietiškas spausdinimo stakles, suremontavo senąsias ir išplėtė leidinių spausdinimo galimybes iki 117 raidžių kasų lotynų, anglų, vokiečių, prancūzų, lietuvių, graikų, arabų, hebrajų rašmenimis.

1805–1807 m. autorių ir savo lėšomis J. Zawa- dzkiis išspausdino 27 leidinius, dalį jų – net 2 tūkst. egz. tiražu. 1806 m. šioje spaustu- vėje dirbo 35 dar-

Vilniaus universiteto Spaustu- vės kiemelio fragmen- tas. Šiuose pastatuose veikė 1575 m. įkurta pirmoji Vilnius spaustu- vė, kurią XIX a. pr. išpirkė J. Zawadzkiis (vėliau ji buvo perkelta į kitas patalpas Šv. Jonų gat- vėje. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

buotojai, išplėtus spaustu- vė pajėgumus, jų skaičius greitai išaugo iki 50.

1807 m. spaustu- vė jau turėjo apie 12–13 tech- niškai tvarkingų mašinų. Joje dirbo 34 aukštos kva- lifikacijos spaustu- vės darbuotojai, iš kurių 5 buvo užsieniečiai, gerai išmanę spausdinimo meną. J. Za- wadzkiio įmonė spausdino grožinės literatūros kny- gas, vadovėlius, mokslo ir kt. darbus ne tik originalo kalba, bet ir išverstus iš kitų kalbų. 1808 m. čia J. Za- wadzkiis pradėjo spausdinti ir gaidų katalogus. Šios spaustu- vės leidiniai nuo pat jos veikimo pradžios garsėjo gera poligrafine kokybe, J. Zawadzkiis per trumpą laiką buvo įgijęs didelį klientų pasitikėjimą.

Žemaičių bendradarbiavimas su J. Zawadzkiu užsimezgė jau pirmaisiais jo veiklos metais. 1806 m. jis Žemaičių vyskupo, kelių knygų autoriaus kuni- gaikščio Juozapo Arnulfo Giedraičio (1754–1838) iniciatyva perspausdino Jano Jachnavičiaus (1589–1668) „Lietuwiszkas ewangelias“.

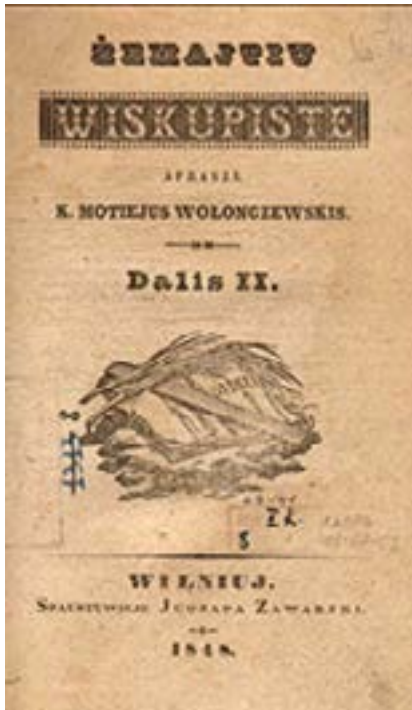
1805–1839 m. Zawadzkių išleistos knygos buvo platinamos jų žinioje Vilniuje, Varniuose, Varšuvoje, Kijeve buvusiuose knygynuose, taip pat ir daugelyje kilnojamų knygynėlių, papildomai dar buvo vežama parduoti į muges ir į kitus daug poten- cialiųjų pirkėjų sutraukiančius renginius.

J. Zawadzkiis pirmąjį knygyną Vilniuje įkūrė 1808 metais. Jis veikė Vilniaus universiteto patalpo- se Šv. Jonų gatvėje, prie įėjimo į Vilniaus universite- tą. Šis knygynas prekiaavo ne tik J. Zawadzkiio spaus- tu- vėje išleistomis, bet ir paties J. Zawadzkiio lėšomis

(Nukelta į 10 p.)

Informacinė lenta Viniaus Šv. Jono gatvėje ant buvusios J. Zawadzki spaustuvės pastato sienos

1848 m. J. Zawadzki spaustuvėje išleistas M. Valančiaus knygos „Žemaičių vyskupystė“ antrojo tomo titulinis puslapis

nupirka kitų Lietuvos ir užsienio šalių spaustuvių produkcija, taip pat ir gyventojų atneštais, iš jų surinktais spaudiniais. Dalį leidinių, parsivežtų iš užsienio, J. Zawadzki yra padovanojęs Vilniaus universitetui.

Knygynui buvo skirtos dvi didelės salės. Pirmojoje dažniausiai reklamuodavo knygas ir vadovėlius lenkų kalba, o kitoje – leidi-

M. Valančiaus knygos „Antano Trețininko pasakojimas. Vyskupo M. Valančiaus Raštai“, 1906 m. viršelis

nus užsienio kalbomis. Knygynas anuo metu buvo populiarus mokslo, kultūros, ypač aktorių, studentijos susitikimų ir bendravimo vieta.

Formuojant leidinių asortimentą būdavo atsižvelgiama į visuomenės poreikius. Didžiausią dalį spaudinių sudarė mokslinės knygos, reprezentuojančios Universitete dėstomus mokslus, vadovėliai ir pagalbinės knygos, skirtos studentams ir mokiniams, bei religinė literatūra. Grožinė literatūra, daugiausia prancūzų romanai, kurie turėjo itin didelę paklausą tarp aukštuomenės moterų, sudarė apie ketvirtadalį leidinių. Knygynas kasmet po kelis kartus gaudavo dideles knygų siuntas iš Vokietijos ir Prancūzijos.

Tokio knygyno atsiradimas ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje tapo dideliu įvykiu, nes kunigų spaudos monopolijoje pirmą kartą savo veiklą pradėjo pasaulietis. 1809 m. J. Zawadzki knygynas buvo didžiausias visame Vilniuje ir čia būdavo parduodama daugiausiai Vilniaus universitetui, jo profesūrai, studentams reikalin-

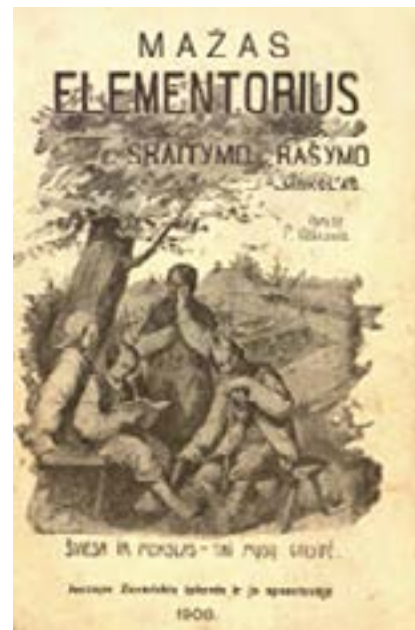
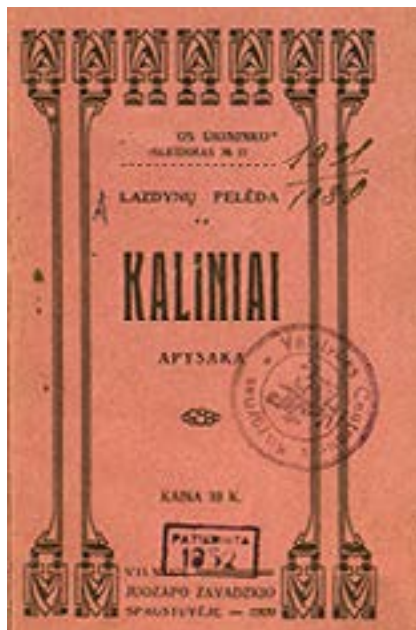

1852 m. Lauryno Ivinskio „Kalendoriaus [...]“ viršelis

gų spaudinių, tačiau Universiteto knygynininko pareigybę J. Zawadzki gavo gerokai vėliau, nes tam, kad knygynas ir spaustuvė būtų vienoje rankose, iš pradžių labai priešinosi 1807–1815 m. Universiteto rektoriumi dirbęs Janas Sniadeckis (1756–1815). Bendradarbiaudamas su Universitetu, net ir gavęs Universiteto spaustuvininko titulą, J. Zawadzki laikėsi tokio veiklos principo: „Visų pirma turėti iš tarnybos pelną ir gerą uždarbį, antra, tinkamą savo padėčiai ir pašaukimui garbę“.

J. Zawadzki Universiteto užsakymu išleistas vadovėlius, kai kuriuos kitus leidinius platindavo ne tik Vilniaus, bet ir kituose knygynuose, periferijoje veikiančiose mokyklose bei skirtinga kaina. Dėl to atsiskaitant už leidinius, patalpų nuomą buvo kilę nemažai neutarimų tarp Universiteto vadovybės ir J. Zawadzki.

Siekdamas, kad informacija apie naujai išspausdintas ir parduodamas knygas greičiau pasiektų potencialius pirkėjus ir skaitytojus, J. Zawadzki kas 2–3 metai sudarydavo savo spaustu-

J. Zawadzki spaustuvėje išspausdintų knygų viršeliai (iš kairės): Jono Biliūno „Liūdna pasaka“, 1908 m.; Lazdynų Pelėdos „Kaliniai“, 1909 m.; Povilo Višinskio „Mažas elementorius, arba Skaitymo ir rašymo mokslas“, 1908 m. Publikacijoje panaudotų J. Zawadzki spaustuvės leidinių viršelių nuotraukos iš: www.epaveldas.lt

vės išleistų ir Vilniaus knygyne parduodamų knygų teminius katalogus vokiečių, prancūzų, anglų, klasikinėmis kalbomis, jų priedus, išspausdindavo juos ir nemokamai platindavo visuomenėje, išsiuntinėdavo vietiniams ir užsienio klientams. 1811-aisiais Zawadzki spaustuvėje išleistų knygų kataloge jau buvo 110 knygų pavadinimų.

J. Zawadzki spaustuvę iš pradžių sudarė trys savarankiškai veikusios spaustuvės (jos filialai): Akademinė, Departamento raštų skyriaus bei Žydų. Prie jų veikė leidykla. Čia pirmą kartą Vilniaus spaudos istorijoje pradėjo dirbti korektoriai (šias pareigas 40 metų yra ėję lenkų ir rusų gramatikų autorius, Lietuvos bajorijos herbų rinkinio sudarytojas J. Dvoržeckis-Bohdanovičius). Rengiant leidinius spaudai juos redaguodavo patyrę specialistai. Šiame darbe itin gerai buvo užsirekomendavęs Universiteto profesoriumi tapęs L. Borovskis ir Universiteto adjunktas K. Kontrimas.

Zawadzkių spaustuvė pirmoji Rytų Europoje pradėjo rinkti ir kaupti autorių rankraščius, mokėti autoriams honorarus.

J. Zawadzki buvo pripažintas ano meto visuomenės veikėjas. 1816–1819 m. jis priklausė Šubravcų draugijai ir masonų ložei „Uolusis lietuvis“ (tarp jos narių turėjo „Žvaigždikio“ kriptonomą). Jis ne tik leido ir spausdino kitų autorių knygas, bet ir pats rašė – 1811 m. J. Zawadzki spaustuvėje išspausdintas jo parašytas geografijos vadovėlis „Geografia powszechna“.

1828 m. J. Zawadzki susipyko su Universiteto vadovybe, neteko Universiteto spaustuvininko titulo ir turėjo išsikelti iš Universitetui priklausiusių patalpų. Tada jis spaustuvę perkėlė į Olizarų (buv. vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio, 1755–1808) namą, esantį Bernardinų skersgatvyje (dabar Maironio g. 1 kiemas), o knygyną – į Pilies g. namą Nr. 8. Ten pat buvo įrengtos ir gyvenamosios patalpos.

Nuo 1834 m. ši spaustuvė

leido ir „Wizerunki i roztrąsanie naukowi“ bei nemažai kitų didelę paklausą turėjusių spaudinių.

J. Zawadzki mirė 1838 m. gruodžio 5 d. Vilniuje. Jo palaikai ilsisi Vilniaus Antakalnio Saulės kapinėse (anksčiau jos vadintos Petro ir Povilo vardu). XIX a. vid. čia pastatytas skulptoriaus J. Horbacevičiaus sukurtas antkapinis paminklas.

Iki J. Zawadzki mirties jo spaustuvėje buvo išspausdinta 851 knyga (daugiausia tai vadovėliai).

J. Zawadzkiui mirus, 1838–1851 m. spaustuvę valdė jo žmona Marija Zawadzka.

J. Zawadzki spaustuvės pavadinimas, keičiantis jos savininkams, liko toks pat – Juzefo Zawadzki.

1851–1875 m. spaustuvės šeimininkas buvo Juzefo Zawadzki vyriausiasis sūnus Adamas Zawadzki (1814–1875).

1854–1864 m. šioje spaustuvėje buvo išspausdinti 348 leidiniai lenkų, 107 lotynų, 105 lietuvių, 25 rusų, 11 prancūzų ir
(Nukelta į 12 p.)

vokiečių kalbomis, iki 1865 m. – 125 lietuviškos knygos.

1863 m. spaustuvė turėjo 449 (apie 7,35 tonos), 1913 m. – 1967 pūdus (apie 32,2 tonos) šrifto.

Sunkiausias spaustuvei buvo 1864–1904 m. laikotarpis, nes pralaimėjus 1863–1864 m. sukilimui, carinė Rusija uždraudė lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis ir apribojo Lietuvoje kultūrinę veiklą. Zawadzkiams tada buvo leista iki to laiko išspausdintus lietuviškus leidinius išparduoti. Ne visų caro valdžios nurodymų tuo laikotarpiu spaustuveje buvo paisoma. 1845–1869 m. Zawadzkiams už draudžiamų lietuviškų ir lenkiškų knygų spausdinimą bei cenzūros nuostatų pažeidimus carinės valdžios buvo kelis kartus nubausti.

Uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškai rašmenimis, lietuviškų leidinių Zawadzkiams nespausdino. Tuo užsiėmė užsienyje, ypač Tiltėje, veikusios spaustuvės. Dažnai, siekiant suklaidinti caro valdžią, ten spausdinant lietuviškus leidinius, juose būdavo nurodoma, jog jie išspausdinti J. Zawadzki spaustuveje 1863 ar ankstesniais metais, kai spaudos draudimas dar negaliojo, o Zawadzkiams turėjo rusų cenzūros leidimą spausdinti lietuviškus leidinius.

Pirmaisiais lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo metais Zawadzkių spaustuvė, leidykla, knygynai buvo daug kartų tikrinami carinės Rusijos valdininkų. 1866–1869 m. generalgubernatoriaus nurodymu darbas spaustuveje buvo sustabdytas, nes 1866 m. čia rasta daug lietuviškų knygų.

1869 m. atnaujinus spaustuvės veiklą, joje kasmet būdavo išspausdinama po 10–20 leidinių,

dažniausiai lenkų, rečiau rusų ir lotynų kalbomis.

1875 m. Zawadzkių spaustuvė perėjo Juzefo Zawadzki sūnaus Felikso (1824–1891) žinion, kuris ją valdė iki 1891 m.

Nuo 1891 iki 1908 m. spaustuvės šeimininkė buvo Felikso Zawadzki žmona Marija Stefanija Zawadzka.

Po to, kai 1904 m. gegužės 7-ąją buvo panaikintas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas, Zawadzkiams lietuviškų leidinių spausdinimą atnaujino. Tais metais spaustuvei buvo nupirkti pirmieji lietuviški raidynai. Lietuvoje geresnės spaustuvės už J. Zawadzki ir tuo metu nebuvo.

1805–1839 m. Vilnius tapo stambiu lenkų leidyklų židiniu. Svarbiausia čia buvo Zawadzkių spaustuvė, kurios produkcijos didžiąją dalį, kaip ir anksčiau, sudarė lenkiški leidiniai.

Nuo 1908 m. spaustuvę valdė 1875–1891 m. jos šeimininku buvusio Felikso Zawadzki sūnus Feliksas Zawadzki. Jis spaustuvės produkciją platindavo ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje, Rusijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje. Jam priklausė keletas knygynų Vilniuje, Kaune, Varšuvoje.

1909 m. F. Zawadzki nupirko Vilniuje veikusią Edmundo Novickio spaustuvę. Čia pradėjo veikti pirmoji Lietuvoje rotacinė spausdinimo mašina ir 2 linotipai (1913 m. J. Zawadzki įmonė jų turėjo jau 4), čia pirmą kartą Lietuvoje spaustuveje buvo pereita nuo rankinio raidžių rinkimo prie jų rinkimo linotipais.

Zawadzkiams ties pasiektu niekada nesustodavo, nuolat tobulino savo įmonių darbą, kasmet į Leipcigą pasitobulinti išsiųsdavo

po vieną spaustuvininką.

1912 m. Vilniuje iškilo nauji Zawadzkių spaustuvės rūmai.

1913 m. J. Zawadzki spaustuveje buvo 12 spausdinimo mašinų ir 4 linotipai, joje dirbo daugiau kaip 50 darbininkų. Tuo laikotarpiu kasmet ji išspausdindavo apie 30–40 knygų, leisdavo po keletą periodinių leidinių.

Iš viso J. Zawadzki spaustuveje jos gyvavimo laikotarpiu buvo išspausdinta keli tūkstančiai leidinių. Didžiąją jų dalį sudarė mokslo, meno, grožinės literatūros, religinės knygos, parašytos pagrindinėmis Europos ir hebrajų bei arabų kalbomis, taip pat ir vadovėliai, kalendoriai, brošiūros, laikraščiai. Kaip jau minėta, buvo spausdinami ir knygų vertimai iš kitų kalbų.

1822 m. šioje spaustuveje išleista pirmoji Adomo Mickevičiaus poezijos knyga. Čia buvo spausdinami ir Joachimo Lelewelio, Jono Sniadeckio, Juzefo Ignacijaus Krašewskio, Henriko Senkewičiaus kūriniai.

Zawadzkių spaustuvės paslaugomis naudojosi ir Laurynas Ivinskis, čia savo parengtus kalendorius spausdinęs 1846–1851 ir 1855–1864 metais. Šioje spaustuveje 1848 m. buvo išleistas antrasis Motiejaus Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“ tomas, vėliau dar keletas kitų jo darbų. Čia buvo spausdinami ir ano meto iškilių žemaičių rašytojų Lazdynų Pelėdos (Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės ir Sofijos Ivanauskaitės Pšibiliauskienės), Žemaitės (Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės), Povilo Višinskio kūriniai.

Iki 1920 m. J. Zawadzki spaustuvė išleido beveik 200 lietuviškų leidinių, o per visą spaustuvės gyvavimo laikotarpį –

daugiau kaip 700 lietuviškų spaudinių, iš jų 1854–1864 m. – 105. 1852–1862 m. – apie 65 proc. tuo laikotarpiu visų dienos šviesą išvydusių lietuviškų spaudinių buvo išspausdinta J. Zawadzki spaustuvėje.

Vilniuje stiprėjant lenkomanų judėjimui, spausdinamų lietuviškų leidinių kiekis sumažėjo, o nuo 1920 m. Zawadzki lietuviškų knygų iš viso nebespausdino.

Apie 1920-uosius didelę dalį savo spaustuvės Zawadzki perkėlė į Lenkiją.

1930 m. buvo uždarytas Vilniaus Zawadzkių knygyne veikęs lietuviškų knygų skyrius.

1939 m. rudenį sugrąžinus Vilnių Lietuvai, J. Zawadzki spaustuvę nupirko Kauno „Spindulio“ akcinė bendrovė ir vietoje jos įsteigė savo skyrių „Švyturys“. 1939-aisiais buvo pradėti buvusios J. Zawadzkių leidyklos likvidavimo darbai, kurie iki 1940 m. prasidėjusios nacionalizacijos jauėjo visai į pabaigą. 1940 m. AB „Spindulys“ nupirkoje Zawadzkių spaustuvėje buvo trys plokščiosios spausdinimo, dvi tiglinės,

dvi popieriaus pjovimo ir dvi segimo mašinos. Po to, kai Vilniuje J. Zawadzki buvusi spaustuvė, leidykla, knygynai buvo nacionalizuoti, J. Zawadzki spaustuvę perdavė „Tiesos redakcijai“, kurią 1955 m. sujungė su „Sovetskaja Litva“ spaustuve ir pavadino LKP CK laikraščių ir žurnalų leidyklos spaustuve, kuri spausdindavo ir knygas.

1999 m. lapkričio 2 d. įamžinant Juzefo Zawadzki atminimą Vilniuje, Šv. Jono g. 4, ant namo, kuriame veikė J. Zawadzki spaustuvė ir knygynas, buvo atidengta memorialinė lenta. Joje lietuvių ir lenkų kalbomis parašyta: „*Šiame name įžymus lenkų spaustuvininkas ir leidėjas Juozapas Zawadzki (1781–1838) 1805 m. įsteigė spaustuvę, 1816 m. knygyną. Čia 1822 m. birželį pirmąkart išspausdintas Adomo Mickevičiaus poezijos rinkinys „Baladės ir romansai“.*

Zavadskių spaustuvės istorija yra tyrinėta daugelio Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų, šia tema išleista nemažai knygų, pa-

skelbta straipsnių. 2006-aisiais, minint 225-ąsias J. Zawadzki gimimo metines, žurnale „Tarp knygų“ buvo išspausdinta Olgos Zimarevos parengta J. Zawadzki bibliografija.

Naudota literatūra:

1. R. Griksaitė, I. Šenavičienė, „Varnių knygyno korespondentai (1835–1871)“, *Varniai* [serija „Žemaičių praeitis“, knyga 4], Vilnius, p. 64–70.
2. M. Valančius, *Žemaičių vyskupystė* (Vilnius, 1848) // M. Valančius, *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972.
3. *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, Bostonas, 1966, p. 61–62.
4. „Zawadzki spaustuvė“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/zawadzki-spaustuve/>.
5. „Adomas Zawadzki“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Adomas_Zawadzki.
6. Juozapas Zawadzki“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozapas_Zawadzki.
7. „Zawadzki spaustuvė“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://lt.wikipedia.org/wiki/Zawadzki_spaustuve%2C4%97.
8. *Vilniaus universitetas*: <https://www.vu.lt/leidyba/apie-mus/istorija>.

Dalis Zavadskių giminės kapų Vilniaus Saulės kapinėse. D. Mukienės nuotraukos